

DİNİN KIRK ESASI

el-Erba'în fi Usûli'd-Dîn

GAZZÂLÎ

Çeviri: Mehmet Emin Maşalı

EBU HÂMİD el-GAZZÂLÎ

1058 (H 450) yılında İran sınırlarında yer alan Tus'ta (bugünkü adı Meşhed) dünyaya geldi. Temel öğrenimini Tus'ta ve Cürcân'da gören Gazzâlî sonrasında Nişabur'a giderek Nizamiye Medresesi'ne girdi ve burada İmam'ul-Haremeyn el-Cüveynî'nin öğrencisi oldu. Fıkıh, hilaf, kelim gibi ilimler dışında mantık ve felsefe ilimlerine dair eğitim gördü. Nişabur'da eğitim gördüğü esnada meşhur sûfi Ebû Ali el-Fârmedî'den de ders aldı. 34 yaşındayken Bağdat Nizamiye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bir süre sonra Bağdat'ı ve ders meclisini terk ederek Şam'a, sonrasında Kudüs'e giderek inzivaya çekildi. 1106 yılında tekrar Nişabur'a dönerek Nizamiye Medresesi'nde ders vermeye devam etti. 1109 yılında doğum yeri olan Tus'a geri döndü, 1111 (H 505) yılında burada vefat etti. İslâm tarihi içerisindeki en etkili âlimlerden biri olan Gazzâlî'nin fıkıh, fıkıh usulü, kelim, mantık, felsefe, ahlak gibi alanlarda onlarca eseri vardır.

MEHMET EMİN MAŞALI

Boyabat'ta doğdu. 1993 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini 1996 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, doktora eğitimini ise 2003 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. 2011 yılında doçent, 2016 yılında profesör unvanını aldı. 2019-2021 yılları arasında İstanbul Müftülüğü görevini yürüttü. 2021-2024 yılları arasında İstanbul Medeniyet Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nin kurucu dekanlığını yaptı. Hâlen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlmi Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Kıraat ve tefsir alanlarında telif ve tercüme eserleri bulunmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRENİN TAKDİMİ.....	7
------------------------	---

BİRİNCİ KISIM

Bilmenin Konusu Olan Hususların Tamamı ve Onlara İlişkin

On Esas.....	13
İlk Esas: Zat-ı İlahî.....	13
İkinci Esas: Tenzih.....	13
Üçüncü Esas: Hayat ve Kudret.....	15
Dördüncü Esas: İlim.....	15
Beşinci Esas: İrade.....	15
Altıncı Esas: Semi ve Basar.....	26
Yedinci Esas: Kelam.....	26
Sekizinci Esas: İlahî Fiiller.....	27
Dokuzuncu Esas: Ahiret Günü.....	28
Onuncu Esas: Nübüvvet.....	29
Hâtıme: Anlatılan Akidenin Hakikatini Öğrenmek İçin Başvurulacak Kitaplar.....	30

İKİNCİ KISIM

Zahiri Ameller.....	35
İlk Esas: Namaz.....	35
İkinci Esas: Zekât ve Sadaka.....	40
Üçüncü Esas: Oruç.....	44
Dördüncü Esas: Hac.....	47
Beşinci Esas: Kur'ân Okuma.....	50
Altıncı Esas: Allah Teâlâ'yı Her Durumda Zikretmek.....	59
Yedinci Esas: Helalin Taliplisi Olmak.....	69

Sekizinci Esas: Müslümanların Haklarına Riayet Etmek ve Onlarla İyi Geçinmek	79
Dokuzuncu Esas: İyiliği Öğütlemek ve Kötülükten Alıkoymak.....	92
Onuncu Esas: Sünnete Tâbi Olmak	97
Hâtime: Evrâdın Dizimi ve Bunun On Esasa Mebni Oluşu	106

ÜÇÜNCÜ KISIM

Kalbin Kötü Huylardan Arındırılması	109
Giriş.....	109
Birinci Esas: Yemeğe Düşkünlük.....	109
İkinci Esas: Konuşmaya Düşkünlük	115
Üçüncü Esas: Öfke	129
Dördüncü Esas: Haset	132
Beşinci Esas: Cimrilik ve Mal Sevgisi	135
Altıncı Esas: Arzuların Esiri Olma ve Makam Sevgisi	145
Yedinci Esas: Dünya Sevgisi.....	152
Sekizinci Esas: Kibir	160
Dokuzuncu Esas: Kendini Beğenme.....	170
Onuncu Esas: Riya	174

DÖRDÜNCÜ KISIM

Övgüye Değer Ahlâkî Özellikler	201
Birinci Esas: Tövbe	201
İkinci Esas: Allah Korkusu	210
Üçüncü Esas: Zühd	215
Dördüncü Esas: Sabır.....	226
Beşinci Esas: Şükür	233
Altıncı Esas: İhlas ve Doğruluk	241
Yedinci Esas: Tevekkül.....	255
Sekizinci Esas: Allah Sevgisi	267
Dokuzuncu Esas: Kazaya Rıza Göstermek	283
Onuncu Esas: Ölüm Bahsi	291

SONUÇ.....	323
Nefs ile Hesaplaşma	323

KAYNAKÇA	329
DİZİN	331

ÇEVİRENİN TAKDİMİ

Özgün adı *el-Erbâîn fî Usûli'd-Dîn* olan ve Türk okuruna *Dinin Kırk Esası* ismiyle sunulan bu eser, Gazzâlî'nin fikir hayatının geç evresinde kelâmî ve felsefî yaklaşımdan uzaklaşıp tasavvufî yönelime sığındığı inziva dönemindeki fikir ve eserlerinin bir hülasası niteliğindedir. Zira Gazzâlî *el-Munkiz mine'd-Dalâl* ile birlikte kelam ve felsefede bulamadığı hakikati tasavvufî yöntemde bulmuş ve yeni bir fikrî sürece girmiştir. Bu süreçte kaleme aldığı *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*'de ilimleri dinî-dünyevî şeklinde ayırma tabi tutmuş ve “dünyanın değersizliğini ve ahiretin üst düzey değere sahip oluşunu vurgulama” ölçütü üzerinden sıralamıştır. *el-Cevâbir fi'l-Kur'ân*'da Kur'ânî bilgiyi “yüzeyle ilişkin bilgi” ve “öze ilişkin bilgi” şeklinde sınıflamış, ayetleri de bu doğrultuda bir tasnife tabi tutmuştur. *el-Erbâîn fî Usûli'd-Din*'de ise bu üç eserinde ortaya koyduğu yaklaşımın ürünü olan fikirlerinin bir hülasasını sunmuştur.

Gazzâlî bu eserinde inanç, ibadet ve ahlâka dair kırk esası ele almıştır. İman esaslarından ibadetlerin mahiyetine, nefis terbiyesinden ahlâkî erdemlere kadar geniş bir yelpazede İslam'ın temel yapısını ortaya koymaya çalışmış, bunu yaparken de hem sıradan insanlara hem de ilim ehline rehberlik etmeyi hedeflemiştir. Her bir esası incelerken ilk olarak ayet ve hadislere başvurmuş, açıklamaları arasında âlimlerin ve özellikle de mutasavvıfların değerlendirmelerine yer vermiştir.

Gazzâlî açıklamalarında dinin ana gayesini ahiret mutluluğunu yakalamaya indirgeyen irfanî bir tasavvura yaslanmış; zahir-batın, mülk-melekût, şehadet-gayb ayrımları üzerinden özellikle dinin aslı ölçütlerinden sapılmasına ve “hubbü’l-dünya” olarak ifade ettiği dünyevîleşme temayülüne karşı koymuştur. Bunun için de dünyadan el etek çekmeye, kendini ibadete ve zikre vermeye, Allah’tan başka her şeyle ilişiği kesmeye, nefsin ve hevânın isteklerine karşı koymaya, beklentiyi ölüm sonrasına çevirmeye, marifet cennetine vasıl olup Allah’ın zatına devamlı nazar etme ve hakikati tüm çıplaklığıyla görebilme hedefine yönlendirmiştir.

Gazzâlî ilâhî sıfatlar ve kader meselesi üzerine serdettiği değerlendirmeleriyle muhatabı marifetullahın bilgisine ulaştırmayı amaçlamış; sırat-ı müstakimin bilgisine vasıl olmak için ibadetlerin özünü kavramaya ve nefsi ahlâkî değerlerle güçlendirip kötü ahlâkî huylardan arındırmaya çağrıda bulunmuş; kalbin ilâhî bilgiyi kabulünün ve günah kirlerinden arınmasının bu sayede gerçekleşeceğini belirtmiş; ölüm ve ölüm sonrasının hakikati hakkında bir bilinçlenme olmadan da ebedî saadet ve kurtuluşa ermenin mümkün olmadığını vurgulamıştır.

Çeviride eserin Dâru’l-Minhâc (2017 yılı) baskısı esas alınmıştır.

Mehmet Emin Maşalı

Rahman ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla ve İnayetiyle

Âlemlerin Rabbine, üzerimdeki nimetlerine karşılık gelecek ve ilave lütuflarına mukabele olacak bir hamd ile hamdolsun; Resûlü Hz. Muhammed'e (sav) ve O'nun cümle âline de salât ü selam olsun. Sonucun başarılı ve muvaffak olması, başlangıcı takva sahiplerinin yolunu izleme üzerine kuran kimsenin hakkıdır.

Hüccetü'l-İslâm İmam Gazzâlî -Allah onu rızasına kavuştur- sun ve cennetinde ağırlasın- tarafından kaleme alınan *el-Cevâhir fi'l-Kur'ân* adlı eserin üçüncü bölümünü -bu bölümü müstakil olarak kaleme almak isteyenlere hazretin müsaade etmesi üzerine- alıp kitaplaştırdık. Haddizatında kendisi de söz konusu bölüme müstakil bir isim vermiş ve “el-Erba'în fi Usûli'd-Dîn: Dinin Kırk Esası” demiştir. Bu esaslar da kendi içinde “bilmeye konu olanlar” ve “amele konu olanlar” şeklinde iki kısma ayrılır. Bilmeye konu olanlar, toplamda on esasa dayanır. Amele konu olanlar ise “zahirle ilgili ameller” ve “batınla ilgili ameller” şeklinde ayrılır. Zahirle ilgili amellerin toplamı on esasa mebnidir. Batınla ilgili ameller ise “kalbi arındırmanın gerekli olduğu kötü huylar” ve “kalbi süslemenin gerekli olduğu sıfatlar ve huylar” şeklinde ayrılır. Sonuç olarak kınama konusu olan huylar on esasa, övgü konusu olan huylar da yine on esasa dayanır. Buna göre

(*el-Cevâbir fi'l-Kur'ân*'ın) ekler kısmı şu şekilde dört alt bölümü ihtiva etmektedir: Bilmenin konusu olan hususlar, zahirî ameller, yergi konusu olan huylar ve övgü konusu olan huylar. Bu kısımların hepsi de kendi içinde on esasa ayrılır; dolayısıyla toplamda kırk esas söz konusudur.

Bilmenin konusu olanlar bölümü on esastan ibarettir: Bunlar, zat-ı ilâhî, zat-ı ilâhînin tenzihi, kudret sıfatı, ilim sıfatı, irade sıfatı, semî ve basar sıfatları, kelâm sıfatı, ilâhî fiiller, ahiret günü ve nübüvvele ilişkin esaslar ve bir de hâtimedir. Hâtime bu esasların hakikatlerinin aranacağı kitapları hatırlatmaya dairedir.

İkinci kısım, zahirî ameller hakkında olup bunlar da on esastan ibarettir: Namaz, zekât, oruç, hac, Kur'ân okuma, zikir, helal arayışı içinde olma, insanlarla iyi geçinme, emr bi'l-maruf ve sünnete ittibaya ilişkin esaslar ile bir de hâtimedir. Hâtime, evrâd tertibinde bunların hepsini dikkate almayla ilgilidir.

Üçüncü kısım, nefsin arındırılması gereken kötü huylara ilişkin esaslardır ki bunlar da on esastan ibarettir: Yemeğe düşkünlük, konuşmaya düşkünlük, öfke, haset, mal sevgisi, makam sevgisi, dünya sevgisi, kibir, kendini beğenme ve riya ile ilgili esaslar ve bir de hâtimedir. Hâtime gerek ahlâkı bünyesinde barındıran unsurlar gerekse de ahlâktan gafil olma durumları itibarıyla anılan hususların tamamına yöneliktir.

Dördüncü kısım, güzel ahlâka ilişkin esaslara dairedir ki bunlar da on esastır: Tevbe, korku ve ümit, zühd, sabır, şükür, ihlas ve samimiyet, tevekkül, sevmeye, kazaya rıza gösterme ile ölümü, ölüm gerçeğini ve manevî ceza türlerini hatırdan çıkarmamaya ilişkin esaslar ve bir de hâtimedir. Hâtime kısmı, tefekkür ve muhasebeye bulunurken tüm bunları dikkate alma üzerinedir.

İşte kitabın bölümleri ve bu bölümlerin başlıkları bunlardır. Bu şekilde kitap *el-Cevâbir fi'l-Kur'ân* isimli eserin üçüncü bölümü yani ekler bölümünden ibaret olmaktadır.

Muhtemelen şunu diyorsun: “Söz konusu ikinci bölümde serdettiğiniz ayetler, farklı bilgi türlerini ve amel gruplarını ihtiva etmektedir. Peki, bu durumda o ayetlerin maksatları arasındaki

farkı ortaya koymak ve başlıca maksatları ayrıntılı ve toplu bir şekilde şerh etmek yanı sıra söz konusu bilgi ve amel türlerinden her biri üzerinde özel olarak fikir yürütmeyi sağlamak, bu sayede de kişinin, ilim ve amel itibarıyla mutluluk kapılarını aralamayı öğrenmesini ve söz konusu kapıların anahtarlarını mücâhede ve tefekkürle elde etmesini temin etmek mümkün müdür?”

Bendeniz derim ki: “Evet mümkündür. İnşallah bu bilgi ve amel türleri arasındaki farkı ortaya koyacağım. Şöyle ki söz konusu ayetlerle kastedilen başlıca hususlar, bilmenin konusu olanlar ve amelin konusu olanlar şeklinde ayrılır. Ameller de zahir olan ve batin olan şeklinde kısımlara bölünür. Batin olan ise arınmaya dair olan ve bezenmeye dair olan şeklinde gruplanır. Dolayısıyla kastedilen başlıca hususlar dört kısımdan ibarettir: Bilmeye konu olanlar, zahirî ameller, arınma icap eden kötü huylar ve bezenme icap eden övgüye layık huylar. Bütün bu kısımlar da on asla dayanmaktadır.

İşte eserin bu bölümünün adı “el-Erba‘în fî Usûli’-d-Dîn”-dir. Bu bölümü müstakil bir eser olarak kaleme almak isteyen olursa buyursun, yapsın. Zira o, Kur’ân ilimlerinin özünü ihtiva etmektedir.